

Förutsättningar och villkor för samer med funktionsnedsättning i de samiska förvaltningskommunerna i Sverige

---

Projektrapport

**Förutsättningar och villkor för samer med
funktionsnedsättning i de samiska förvaltningskommunerna i Sverige**

Utgiven av

Nordens välfärdscenter

www.nordicwelfare.org

© april 2017

Författare: Anette Edin-Liljegren och Kia Flykt, Glesbygdsmedicinskt centrum, Västerbottens läns landsting

Projektledare: Anna Dahlberg, Nordens välfärdscenter

Ansvarig utgivare: Ewa Persson Göransson

ISBN: 978-91-88213-23-5

Upplaga: 500

Nordens välfärdscenter Sverige

Box 1073, 101 39

Stockholm, Sverige

Tel: +46 8 545 536 00

info@nordicwelfare.org

Nordens välfärdscenter Finland

Mannerheimvägen 168 b

00271 Helsingfors, Finland

Tel: +358 20 7410 880

helsingfors@nordicwelfare.org

Rapporten kan laddas ner på www.nordicwelfare.org

Nordens välfärdscenters förord

Den här rapporten är den tredje delrapporten i det nordiska projektet "Samer med funktionsnedsättning". Det är också en slutrapport för den svenska kvantitativa studien "Hur livssituationen för samer med funktionsnedsättning och deras anhöriga i de samiska förvaltningskommunerna ser ut". Finansieringen av studien har skett med medel från Socialdepartementet (S2016/02027/FST) och genomförts av Glesbygdsmedicinskt centrum inom Västerbottens läns landsting.

Delrapporten är ett viktigt bidrag till ökad kunskap om förutsättningarna för goda levnadsförhållanden för samer med funktionsnedsättning och deras familjer i de samiska förvaltningskommunerna i Sverige. Rapporten beskriver vilken kompetens som kommunernas tjänstemän har om samisk kultur och språk och deras kännedom om målgruppen. Resultaten visar på initierade insatser, men också avsaknad av insatser och hinder i lagstiftningen.

Ett av målen med det nordiska projektet "Samer med funktionsnedsättning" är att få fram forskningsbaserad kunskap om levnadsförhållanden för samer med funktionsnedsättning i Norge, Sverige och Finland. Den första delrapporten "Situationen til samer med funksjonsnedsettelse" beskriver förhållanden i Norge och den andra är "Levnadsförhållande bland samer med funktionsnedsättning i Sverige".

Det nordiska projektet pågår 2014 till och med 2017. Slutrapporten från det nordiska projektet ska, förutom en redogörelse för de samlade resultaten, också lämna förslag på hur länderna kan följa upp FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning samt ge förslag på insatser som ytterligare kan förbättra mänskliga rättigheter för samer med funktionsnedsättning i de berörda länderna.

Det är Nordens välfärdscenter, som koordinerar det nordiska projektet med finansiering från norska Barne-, ungdoms- och familjedirektoratet, Bufdir. Det finns en nordisk styrgrupp med representanter från samiska miljöer, funktionshindervisorganisationer, personer från målgruppen, Nordens välfärdscenter samt Bufdir.

Mer information om projektet finns på www.nordicwelfare.org/sapmi

Nordens välfärdscenter är en institution under Nordiska ministerrådets social- och hälsosektor. Vi arbetar med projekt inom såväl funktionshindersonrådet som andra områden som är centrala för den nordiska välfärdsmodellen.

Glesbygdsmedicinskt centrum's förord

Nordens välfärdscenter uppdrog till Glesbygdsmedicinskt centrum i Storuman, Västerbottens läns landsting, att genomföra en studie om hur livssituationen för samer med funktionsnedsättning och deras anhöriga i de samiska förvaltningskommunerna ser ut. Projektet är en del i en nordisk studie där behovet efterfrågats från norska Barne-, ungdoms- och familjedirektoratet, Bufdir. Finansiering och uppdrag för denna delstudie kommer från svenska Socialdepartementet (dnr: S2016/02027/FST).

Inför projektet har noggranna diskussioner förts på Glesbygdsmedicinskt centrum om etiska principer och riktlinjer enligt Etikprövningslagen, Helsingforsdeklarationen och personuppgiftslagen i samband med denna studies upplägg och hur man på bästa sätt kan formulera frågor riktade till tjänstemän i kommunerna. Diskussioner om undersökningen har förts med samer varav flera varit positiva och välkomnat den. En viktig fråga som tagits upp i samband med detta var att personen som skulle genomföra undersökningen borde ha god kännedom om den samiska kulturen, om funktionsnedsättningar samt kunskap om kommuners organisation. Kia Flykt förordnades som sakkunnig och utförde studien.

Uppdraget har genomförts av Anette Edin-Liljegren, forskningsansvarig och Kia Flykt utförare och sakkunnig.

Storuman, i mars 2017

Anette Edin-Liljegren

Kia Flykt

Sammanfattning

Denna studie visar att kunskap om hur förutsättningar ser ut för samer med funktionsnedsättning är knapphändig bland tjänstemän i de 19 kommuner som ingår i det samiska förvaltningsområdet i Sverige. Utbildning om samisk kultur och språk saknas generellt och den kulturella förståelsen är bristfällig i flertalet kommuner. Det finns få exempel på en organisatorisk strategi om hur man arbetar med dessa frågor i de studerade kommunerna trots att samer här har förstärkta rättigheter.

Studien har genomförts som en strukturerad kvalitativ enkät- och intervju-studie. Fokus har lagts på ett urval av tjänstemän i de valda kommunerna som direkt berörs av handläggning av insatser till personer med funktionsnedsättning inom utbildning, omsorg, service och stöd. Personer med ansvar för tillgänglighet eller samiska frågor i kommunen har också inkluderats.

Det finns enstaka goda exempel på insatser och en kommun har en specifik insats där personlig assistans följer med i renkötseln. Inom hemtjänsten i flera kommuner finns samisktalande personal som sannolikt används som resurser. Ett annat exempel är samarrangerade transporter till samiska aktiviteter. En kommun ansåg att det samiska perspektivet fanns med på dagordningen när man diskuterade tillgänglighetsanpassningar. Skyltning på samiska fanns i några kommuner i offentliga lokaler och en kommun hade en handlingsplan i kommunens växel, om någon privatperson behöver använda det samiska språket.

Generellt är kunskap om samisk kultur och språk bristfällig bland personal i de kommuner som deltagit i intervjuerna. En uppfattning kan till exempel vara att det inte längre finns någon som bor i väglöst land och att frågan inte varit aktuell. Flera kommuner kände inte till hur det såg ut med språk- och kulturkompetens bland berörda personalgrupper och endast några kommuner hade genomfört kartläggningar av kompetensen och behoven.

Inga ansökningar på samiska hade kommit in till någon av de tillfrågade kommunala förvaltningarna. Att ha information och kunskap om det samiska språket är viktigt. Ett exempel på språkets betydelse var en äldre kvinna som sken upp när hon hörde någon tala samiska trots att personalen hade uppfattat att hon varken kunde förstå eller tala.

Det råder en osäkerhet i kommunerna om hur man ska hantera etnicitet och sekretess och vad man får och inte får göra. Det är förbjudet enligt svensk lag att registrera etnicitet, men de personer som utifrån självidentifiering uppger

att de är samer, har också rätt att få information och stöd utifrån sin tillhörighet till ett urfolk. Flera kommuner anger att man behandlar alla lika, men inser inte att samma insatser inte leder till likvärdiga möjligheter.

Resultaten från den här studien, och tidigare statistik, tyder på att kunskapen hos kommunerna om rättigheter för urfolket samerna är bristfällig och att detta arbete behöver stärkas för att kommunerna ska kunna ge det stöd till samer med funktionsnedsättning som kan förväntas enligt FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Generella insatser, riktlinjer och strategier behöver tas fram om hur samiska förvaltningskommuner ska arbeta för att frågor som berör samer med funktionsnedsättning ska integreras på alla områden och på alla nivåer i kommunerna.

BILD: Sameflaggan mot himmel. Foto: Barbro Rutgersson, Mostphotos.

Summary

Circumstances and conditions for Sami people with disabilities in the Sami administrative municipalities of Sweden

This study indicates that our knowledge of the circumstances of Sami people with disabilities is very limited in the 19 municipalities which make up the Sami administrative area of Sweden. There is a general lack of education concerning Sami culture and language, and the level of cultural understanding is inadequate in most municipalities. There are few examples of organisational strategies concerning how these issues should be tackled in the municipalities that were covered by the study, even though the rights of the Sami people in these municipalities are stronger.

The study took the form of a structured qualitative questionnaire and interview study. The study focused on a sample of civil servants in the selected municipalities who are directly affected by the management of initiatives concerning disabled persons within the areas of education, care, service and support. People with responsibility for accessibility or Sami issues within the municipalities were also included in the study.

There are a number of isolated examples of good initiatives. One municipality has service for a person in the reindeer herding. There are Sami-speaking staff within the home help service in many municipalities who are probably used as resources. Another example is jointly arranged transport to Sami events and activities. One municipality believed that the Sami perspective was taken into account when accessibility issues were discussed. Some signs in Sami have been erected in public places in some municipalities, and one municipality had an action plan for its switchboard if a person needed to speak in Sami.

In general, awareness of Sami culture and language is poor amongst staff in the municipalities which took part in the interviews. One example of a perception that became apparent was that no one lived in remote areas anymore and that the issue was no longer of any relevance. A number of municipalities did not know what the situation was as regards the linguistic and cultural competence of their staff, and only a few municipalities had conducted surveys of this competence and associated needs.

No applications in Sami had been received by any of the municipal administrations covered by the study. It is important to have information and knowledge

concerning the Sami language. One example illustrating the importance of the language which emerged was a case where an elderly woman suddenly became very enthusiastic when she heard someone speak Sami, even though the staff thought she could neither understand nor speak.

There is uncertainty amongst the municipalities as regards how they should handle ethnicity and secrecy, and what they can and cannot do. Under Swedish law, ethnicity may not be registered, but the people who identify themselves as Sami also have a right to receive information and support based on their affiliation to an indigenous people. Many municipalities claimed that they treat everyone equally, but did not realise that the same initiatives do not create the same opportunities.

The results from this study, as well as previously collated statistics, indicate that the level of knowledge amongst the municipalities concerning the rights of indigenous people is inadequate and that this work needs to be strengthened if the municipalities are to be able to provide disabled Sami people with the level of support that can be expected under the United Nations' Convention on the Rights of Persons with Disabilities. General initiatives, guidelines and strategies need to be developed concerning how Sami administrative municipalities should work to ensure that issues which affect Sami people with disabilities are integrated in all areas and at all levels within the municipalities.

Čoahkkáigeassu

Eavttut sámiide doaimmahehttehusain sámi hálddahušgielddain Ruoŋas

Dát iskan vuoseha ahte máhttu makkár eavttut leat sámiide doaimmahehttehusain lea uhca, daid 19 gielddain mat gullojit sámi hálddahušguvlui Ruoŋas. Oahpahus sámi giela ja kultuvrra birra oppalaččat váilo ja kultuvrralaš ipmárdus lea váilevaš mánggain gielddain. Gávdnokit hárvve ovdamearkkat organisatuvrralaš strategiijas got bargá dakkár jearaldagaiguin daid iskojuvvon gielddain váikko sámiin leat nannejuvvon vuoigatvuođat dáppe.

Iskan lea čađahušvonn dego strukturerejuvvon kvalitatiiva skovve- ja jearahallaniskkus. Deattu leat bidjan moadde válljejuvvon virgeolbmuide daid válljejuvvon gielddain mat njuolga váikkuhuvvot gieđahallamis bijuide olbmuide doaimmahehttehusain oahpahusas, fuolahusas, bálvalusas ja doarjagis. Olbmot ovddasvástádusain addit beasatlašvuođaid dehe sámi áššiin gielddain leat maid váldon mielde.

Gávdnokit moadde buori ovdamearkkat bijuin ja ovttá gielddas lea erenoamáš bidju gos persovnnalaš veahkki čuvvo boazodoalus. Ruovttobálvalusas mánggaid gielddain gávdnokit sámegeilat bargit mat jáhkehahtti geavahuvvojit nákan. Okta iežá ovdamearka lea ovttas lágiduvvon sámi doaimmat. Okta giela oaiivildii ahte sámi geahčastanguovlu leai mielde áššelisttus go digaštalai besatlašvuođa heiveheami. Galbbat sámegeillii gávdnopedje muhtin gielddain almmolaš lanjain ja ovttá gielddas leai doaimmaplána gieldda vuostáiváldimis, jus soames priváhtaolmmoš dárbbaha geavahit sámegeiela.

Oppalaččat máhttu sámi kultuvrra ja giela birra lea váilevaš bargiin dain gielddain geat leat oasselastán jearahallamiin. Oaidnu sáhtta ovdamearkkat leahkit ahte ii leat šat oktage gii orru geainnohis guovlluin ja ahte jearaldat ii leat leamaš áigeguovdilis. Mánnga gielddat eai dovdan got leai giella- ja kulturgelbbolašvuođain bargiidjoavkkuin ja dušše moadde gieldda ledje čađahan gártemiid gelbbolašvuođain ja dárbbuin.

Eai lean bohtán sisa ohcamušat sámegeillii ovttage daid jearuhuvvon gielddalaš hálddahušaide. Doalahit dieđu ja máhtu sámi giela birra lea dehálaš. Okta ovdamearkka giela mearkkašumis leai okta boarrásit nisson guhte illudii

go gulai soapmása sámástit váikko bargit ledje ipmirdan ahte son ii máhttán ipmirdit dehe ságastit.

Lea eahpesihkarvuohta gielddas got galgá gieđahallat etnisitehta ja čiegusvuođa ja maid ožžo ja oačču bargat. Lea gielddu ruođa lága jalgii čálihit etnisitehta, muhto dat olbmot geat iežas identifiseremis dieđihit ahte leat sámít, lea maid riekti oažžut dieđuid ja doarjaga iežas gullelašvuođa vuodul dego eamiálbmot. Mánja gielddat dieđihit ahte gieđahallá visuid seamma, muhto eai oainne ahte seamma bijut eai buvttet seammaárvosaš vejolašvuođaid.

Bohtosat dán iskusiš, ja ovddibut statistihka, cuiggoda ahte máhttu gielddain eamiálbmogiid sámii vuoigatvuođain lea váilevaš ja dat bargu dárbbahuvvo nannejuvvont vai gielddat galge sáhttit addit dan doarjaga sámiiide doaibmahehttehusaiguin mii sáhtta vurdojuvvot ON:a konvešuvnna olmmošlaš vuoigatvuođaide olbmuidet doaibmahehttehusa mielde. Oppalaš bijut, njuolggadusat ja strategiiat dárbbahuvvojit hábmehuvvot got sámiiid hálddahušguovllut galget bargat vai áššit mat gusket sámiiid doaibmahehttehusain galge integrerejuvvon visot guovlluin ja visot dásiin gielddas.

Åeniedimmie

Krievenassh jih krievemh saemide funksjovneheaptojne saemien reeremedajvine Sveerjesne

Daate lohkemebarkoe vuesehte dihte lea vaenie maahtoe tsiehkij bijre saemide funksjovneheaptojne, daejnie 19 tjieltine saemien reeremedajvesne Sveerjesne. Ij ööhpehtimmiem gååvnesh saemien kultuvren jih gieli bijre jih dihte kulturellen goerkese lea vaenie jeenjemes tjieltine. Vaenie vuesiehtimmieh gååvnesieh organisatovreles strategijjste guktie daej gyhtjelassigujmie barkedh daejnie goerehtamme tjieltine jilhts saemieh nænnoes reaktah daesnie utnieh.

Lohkemebarkoe lea tjiirredamme strukturadamme kvalitatijve enkäte- jih goerehtimmielohkeminie. Fokuse lij veeljeme barkijidie daejnie veeljeme tjieltine mejtie ryöktesth tsavtsa juktie dah aamhtesh gietedieh almetjidie funksjovneheaptojne ööhpehtimmesne, sãjhtosne, dienesjinie jih dãarjojne. Almetjh mah diedtem utnieh stieresne jallh saemien aamhtesh tjieltesne leah aaj meatan.

Dihte naan aajnehke buerie vuesiehtimmieh gååvnesieh barkojde jih akte tjielte lea sjiere barkoe gusnie persovneles viehkiehtæjja bãatsoen mietie barka. Hiejmedienesjisnie gellie tjieltine barkijh gååvnesieh giéh saemiestieh mah gujht vierhtine nuhtjeh. Mubpie vuesiehtimmie lea feelemh iktedamme saemien darjoemidie. Akte tjielte meala saemien perspektijve lij meatan biejjieöörnegisnie gosse sjiehtede guktie almetjh maehtieh bãatedh ovnessie sijjide. Saemien skilth naan tjieltine gååvnesieh byjjes sijjine jih akte tjielte dahkoesoejkesjem åtna tjielten vekselisnie, jis naan privaatealmetje sæjhta saemiestidh.

Siejhme barkijh vaenie maahtoem saemien kultuvren jih gieli bijre utnieh daejnie tjieltine mah goerehtimmesne meatan. Akte åssjele maahta vuesiehtimmien gaavhtan årrodh ij daelie naan årroeh geajnohts jih ij leah sjyöhtehke gyhtjelasse. Gellie tjielth idtjin daejrieh guktie jis barkijedåehkieh giële- jih kultuvremaahtoem utnieh jih ajve naaken tjielth goerehtimmieh maahtoen jih daerpiesvoeten bijre tjiirrehtamme.

Ij naan ohtsemh saemiengielesne leah bãateme naan tjielti reeremidie mejtie gihtjeme. Bievnesh jih maahtoem saemiengielen bijre lea vihkeles. Akte vuesiehtimmie, man vihkeles giële lea, bãeries aahka aavoedi gæssie giem akt

govli saemiestidh jilhts barkijh vienhtieh idtji dihte maehtieh guarkedh jallh h alodh.

Tj eltine dah eah daejrieh guktie edtjeh etnisiteetem j ih sekretessem g ietedidh j ih maam dah  adtjoeh j ih eah  adtjoeh darjodh. Eah  adtjoeh sveerjen laaken mietie etnisiteetem tjaalasovvedh, men dah almetjh g ieh j ijtje jiehtieh dah leah saemieh, lea aaj reakta b ievnesch j ih d arjoem  adtjodh aalkoealmetjinie. Gellie tj ielth jiehtieh dah gaajhkesh seammalaakan g ietedieh men eah vuejnielth seamma barkojste eah seammavy rtegs nuepieh vedtieh.

Daate lohkemebarkoen illeldahkh, j ih aarebi statistihke, vuesiehtieh tj ielti maahtoe aalkoealmetje saemiej reaktaj b ijre lea vaenie j ih tjuara daam barkoem n ennoestidh guktie dah tj ielth edtjeh mahtedh saemieh funksjovneheaptojne d arjodh guktie vienhtedh EN:n konvensjovnen mietie reaktaj b ijre almetjidie funksjovneheaptojne. Tj uerieh s iejhme barkojne, njoelkedassine j ih strategijine barkedh guktie saemien reeremetj ielth edtjeh gyhtjelassigujmie barkedh saemide funksjovneheaptojne, guktie edtjeh dejtie gaajhkine suerkine j ih gaajhkine daltesinie tj ieltine integreradidh.

Tjoahkkájgäsos

Åvdeldime ja vidjura sámijda sáhtusvuodajn sáme tjuottjuduskommuvnajn Svierigin

Åtsådibme vuoset diedo gåktu åvdeldime li sámijda sáhtusvuodajn la vánes, 19 kommuvnajn ma gávnnuji sáme tjuottjudusguovlon Svierigin. Åhpadus sáme kultuvra ja giela birra fájllu gájjkásattjat ja kultuvralasj dádjadus la vánes moatten kommuvnan. Ájnegas buojkulvisá gávnnuji organisasjávna lasj strategiddjaj gåktu dáj ássij barggá guoradaládum kommuvnajn vájku sámijn dáppe li nannodum riektá.

Åtsådibme l tjadáduvvam organiseridum kvalitatijvalasj gatjádum- ja gatjádallamåtsådibmen. Vålljidum kommuvnajn la tjalmostahtedum vålljidum virggeulmuttjijda gudi dagoj giehtadallamis dalåga guoskadalli ulmuttjijda sáhtusvuodajn åhpadusån, huvson, dievnastusån ja dårjan. Ulmuttja åvdåsvåstådusån åledididdje viehkes jali sáme åssjij kommuvnan li aj sisiriekkniduvvam.

Gávnnuji åjnegasj buorre buojkulvisá dagojda ja avtan kommuvnan la sierra dahko gånna persåvna lasj viehke ållosujton tjuovvo. Håjmmadievnastusån moatten kommuvnan gávnnuji sáme gielak bargge gudi jahkedahtte luohkkon aneduvvi. Ietjå buojkulvis la aktanåsadum dålvudime sáme dåjmajda. Avta kommuvna vuojno milta, sáme perspektijva gávnnuj åssjelistan gå sågastallå ålediddjevuohtahiebadimij birra. Galbbim sáme gielaj gávnnuj moadda kommuvnajn almulasj lanjån ja avta kommuvnan gávnnuj doajmmaplåna kommuvna duostudagån, jus aktak privåhttaulmusj dårbaj sáme gielav åvkkitt.

Gájjkásattjat li diedo sáme kultuvra ja giela birra vánes barggij siegen kommuvnajn ma lidjin gatjådallamijn oassålasståm. Akta vuojno måhttå årrot buojkulvissan jut aktak ij des åro rahtedis båjken ja åssje ij lim åjggeguovvdelis årrum. Moadda kommuvna ettjin diede gåktu vijor lij giella- ja kultuvramåhttudagån barggejuohkusijn ja val moadda kommuvna lidjin måhttudagå ja dårboj guoradallamijt tjadådum.

Åtsålviså sáme gielaj ållim guodedum avtak gatjådum kommuvnalasj tjuottjudusådja. Åjnas la diededimev ja måhttudagåv adnet sáme giela birra. Buojkulvis giela åjnasvuohtaj lij vuorrasap kujnna gut åvvusij gå gulåj soabmåsav sáme gielav sågastime vájku bargge lidjin dådjadum sån ij dådjadit ij ge sågastit måhttåm.

Kommuvnain ij la aktisasj vuojnno gáktu galggá álmuktjerdav ja sekretessav giehtadallat ja majt oadtju ja ij oattjo dahkat. Svieriga lága milta l buorkodum álmuktjerdav registardit, valla ulmutjijn gudi iesjidentifierimis javlli sij li sáme, la riektá diededimev ja dárjav oadtjot ietjasa aktavuodas álgoálmugij. Moadda kommuva diededi sij gájkajt avtaláhkáj giehtadalli, valla e buojkka sámmi dago e báhtusav vatte avtalágásj máhttelisvuodajda.

Báhtusa dát átsádallamis ja ávdep statstijkas, gietjesti diedo kommuva riektáj birra sáme álgoálmugij la vánes ja barggo dárjav nannoduvvat vaj kommuva galggi máhttet dárjav vaddet sámijda sáhtusvuodajn mij máhtta vuordeduvvat AN:a konvensjávna milta riektáj birra ulmutjijda sáhtusvuodajn. Gájkásasj dago, njuolgadusá ja strategiddja li dárbulattja ávdeduvvat gáktu sáme tjuottjuduskommuva galggi barggat vaj ássje ma guoski sámijda sáhtusvuodajn galggi integreriduvvat gájkka guovlojn ja gájkka mierijn kommuva.

Innehåll

Nordens välfärdscenters förord	3
Glesbygdsmedicinskt centrums förord	4
Sammanfattning	5
Summary	7
Čoahkkáigeassu	9
Áeniedimmie	11
Tjoahkkájgäsoš.....	13
Innehåll	15
Bakgrund	16
Förekomst av funktionsnedsättning	16
Samer.....	17
Syfte	19
Frågeställning.....	19
Metod	20
Urval	20
Genomförande	21
Definitioner	22
Avgränsningar	23
Resultat	24
Förekomst av personer med funktionsnedsättning samt stödinsatser	25
<i>Färdtjänsthandläggare</i>	25
<i>Handläggare för bostadsanpassning</i>	25
<i>Tillgänglighetssamordnare</i>	28
<i>Hemtjänst, biståndshandläggare</i>	29
<i>Hemsjukvårdshandläggare</i>	31
<i>LSS-handläggare</i>	31
<i>Samiska handläggare</i>	33
<i>Skolledning</i>	35
Diskussion	38
Metoddiskussion	39
Slutsats	40
Förslag på fortsatt arbete	41

Bakgrund

Förekomst av funktionsnedsättning

Mer än 1 miljard, eller ca 15 % av alla, människor i världen uppskattas leva med någon form av funktionsnedsättning. Tidigare uppskattning från 1970 visade på siffror runt 10 % . Enligt *World Health Survey* lever 785 miljoner (15,6 %) personer, 15 år och äldre, med funktionsnedsättning, medan *Global Burden of Disease* uppskattar antalet till ca 975 miljoner (19,4 %). Av dessa uppskattas 110 miljoner människor (2,2 %) ha svåra funktionsnedsättningar. *Global burden of Disease* uppskattar samma population till 190 miljoner (3,8 %) vilket motsvarar funktionsnedsättning för tillstånd såsom ryggmärgsskada, svår depression eller blindhet.

Det sker en ökning av antalet personer med funktionsnedsättning på grund av att befolkningen blir äldre samt en ökad förekomst av kroniska sjukdomar med koppling till funktionsnedsättningar såsom diabetes, hjärt-kärlsjukdom och mental ohälsa. Man kan identifiera mönster av funktionsnedsättning i ett specifikt land som påverkas av trender i hälsoförhållanden och av miljöfaktorer såsom vägtrafikolyckor, naturkatastrofer, konflikter, kostvanor och droganvändning¹.

Alla människor med funktionsnedsättning är inte lika gynnade. Kvinnor med funktionsnedsättning erfar könsdiskriminering såväl som bristande tillgänglighet. Antalet inskrivna i skolan skiljer sig över världen beroende på funktionsnedsättning och barn med fysiska nedsättningar mår i allmänhet bättre än de med intellektuella eller sensoriska funktionsnedsättningar. De som främst är utestängda från arbetsmarknaden är personer med mentala hälsoproblem eller intellektuella funktionsnedsättningar. Personer med svårare funktionsnedsättningar upplever ofta större hinder, vilket framgår av studier genomförda på landsbygden i Guatemala² och Europa³.

---

¹ WHO, 2011, Disability and health – fact sheet. <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs352/en/> reviewed, nov. 2016.

² Grech Shaun. 2008. Living with disability in rural Guatemala: exploring connections and impacts on poverty. *International Journal of Disability, Community and Rehabilitation*, 2008, 7(2), http://www.ijdc.ca/VOL07_02_CAN/articles/grech.shtml 2010-08-04

³ Grammenos, Stefanos. 2003 *Illness, disability and social inclusion*. Dublin, European Foundation for the improvement of Living and Working conditions 2003, https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_files/pubdocs/2003/35/en/1/efo335en.pdf 2010-08-06

Data från *Multiple Indicator Cluster Surveys* i utvalda länder visar att barn från fattigare hushåll och etniska minoritetsgrupper har större risk för funktionsnedsättning än andra barn⁴.

I Sverige är det svårt att hitta övergripande statistik på antalet personer med funktionsnedsättning då det av bl. a. etiska skäl inte är tillåtet att registrera. Det finns också olika sätt att mäta en funktionsnedsättning och det är dessutom svårt att diagnostisera vissa funktionsnedsättningar.⁵ Det finns två uppgifter som är vanligt förekommande, 1,3 respektive 1,8 miljoner människor i Sverige som har en funktionsnedsättning. Skillnaden i antal beror på vad som ligger till grund för beräkningen; subjektiv bedömning, medicinska diagnoser eller arbetsförmåga. Ungefär 9,5 % av befolkningen använder någon typ av hjälpmedel.

År 2015 visar att totalt hade 69 500 personer insatser enligt Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS). Antalet personer som har daglig verksamhet, plats på vuxenboende eller personlig assistans ökar.⁶

När det gäller problem och förmågor så är det 560 000 personer över 16 år som har en rörelsenedsättning och hälften av dessa är över 80 år och ca 1,3 miljoner har nedsatt rörlighet i armar och händer. Problem med att läsa har ca 25 % av den vuxna befolkningen och 4–5 % beräknas ha dyslexi och 0,5 % har diagnosen utvecklingsstörning. Det finns cirka 120 000 synskadade varav 10 000 är gravt synskadade eller helt blinda och 1,3 miljoner hör dåligt där mer än hälften av dessa är under 65 år. Det finns cirka 40 000 talskadade och cirka 150 000 med demens där antalet beräknas öka kraftigt med åren.⁷

Samer

Samer är ett urfolk i Sverige som har folkrättsliga krav på en kulturell särbehandling⁸. Sedan 2011 anges även i regeringsformen⁹ att det samiska folket ska ges möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv vilket ska främjas. Samerna har sedan länge levt i ett område (Sápmi) som sträcker sig över fyra länder, Kolahalvön i Ryssland, norra Norges kust och in-

---

⁴ Meld. St. 45 (2012-2013): Frihet og likeverd. www.regjeringen.no/nb/dep//bld/dok/regpubl/stmeld/2012-2013/meld-st-45-2012-2013.html?id=731249

⁵ Funka. 2016. <http://www.funka.com/design-for-alla/tillganglighet/statistik/>

⁶ Socialstyrelsen. 2016. Statistik om insatser enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade Art.nr: 2016-3-10 <https://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/20099/2016-3-10.pdf> 2016-03-22

⁷ ibid.

⁸ Proposition 1976/77:80, bet 1976/77: KrU43 om insatser för samerna.

⁹ SFS 2011:109 Regeringsformen, 1 kap, 2§

land, norra Finland och delar av Sverige från Idre till Karesuando. Det finns ca 80 000 samer i Sápmi varav ungefär 20 000 bor i Sverige.

Den 1 januari 2010 infördes lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk¹⁰ vilket ger de fem nationella minoriteterna ett grundskydd. Detta innebär bland annat att de nationella minoritetsspråken ska främjas och skyddas samtidigt som kulturen ska utvecklas och bevaras. Samerna, som urfolk och en av de fem nationella minoriteterna, ska också ha inflytande i frågor som berör dem som kan ske genom samråd. Utöver grundskyddet finns särskilda rättigheter som gäller i de så kallade förvaltningsområdena för samiska, finska och meänkieli. I kommuner som ingår i förvaltningsområdet ska de nationella minoriteterna kunna använda sitt språk i kontakt med myndigheter, både muntligen och skriftligen. Förvaltningsmyndigheter måste se till att det finns personal som behärskar språket eller språken. Kommunen ska också kunna erbjuda exempelvis barn- och

BILD: Sörkaitums sameby, Aleskätje, Satisjaure. Mickel Pannason Kitok, 77 år i Gammal Gällivaredräkt, med en av honom själv byggd båt. Från Nordiska museets arkiv. Foto: Ernst Manker.

---

¹⁰ SFS 2009:724. Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk

äldreomsorg på minoritetsspråken. Samer har rätt att använda sitt språk i kontakter med kommunen och myndigheter i området.

Kommuner i Sverige får ansöka hos regeringen om att bli förvaltningskommun för minoritetsspråken, vilket är förenat med en viss ersättning från staten. Hitills har kommunerna valt att lägga bidraget på exempelvis samråd, kartläggning av språkbehov inom omsorgen, informationsinsatser, utvecklingsinsatser i förskolan och äldreomsorgen, personalkostnader och kultursatsningar.

Det finns idag lite kunskap om livssituationen hos personer med funktionsnedsättning och samisk bakgrund i de nordiska länderna och Ryssland. Detta har konstaterats flera gånger, bl.a. i Stortingsmeldingen "Frihet og likeverd" i Norge. Vad gäller kunskap om förekomst, behov av insatser och vilket stöd som finns för dessa individer i Sverige är om möjligt ännu mindre. Regeringen har som mål att hälsoklyftorna i befolkningen ska minska.¹¹ Sverige har också ratificerat FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning¹² och det innebär att regeringen ska säkerställa att samer med funktionsnedsättning ska erhålla den hjälp och det stöd som de har rätt till.

Syfte

Det övergripande syftet med denna studie var att undersöka om samer med funktionsnedsättning har erhållit den hjälp och det stöd som de har rätt till enligt regeringens mål om jämlik hälsa samt FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Det specifika syftet var att undersöka förekomst av, och vilka insatser som genomförts för, personer med funktionsnedsättning med samisk bakgrund, jämfört med övriga kommunmedborgare med funktionsnedsättning, i de samiska förvaltningskommunerna.

Frågeställning

Den primära frågeställningen är hur förekomsten av personer med funktionsnedsättning med samisk bakgrund ser ut, och vilket stöd och vilka insatser som har genomförts, jämfört med övriga medborgare med funktionsnedsättning i de samiska förvaltningskommunerna i Sverige?

---

¹¹ Direktiv. 2015:60. En kommission för jämlik hälsa.

¹² Utrikesdepartementet. 2008. SÖ 2008:26

Metod

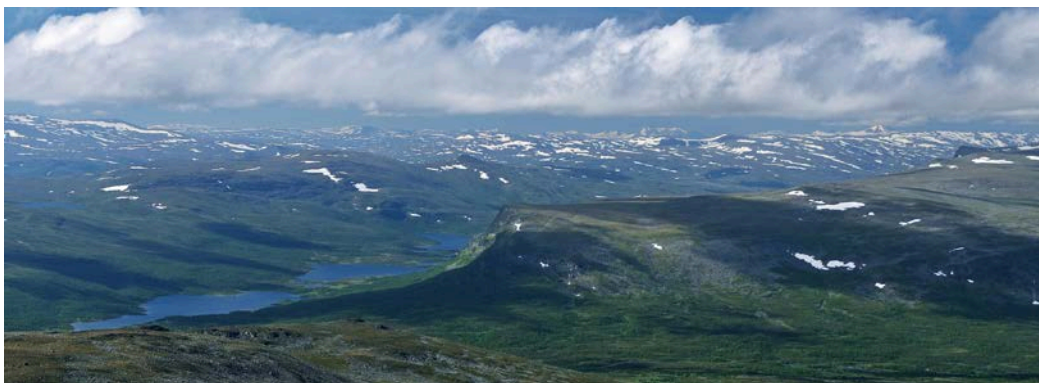
Studien har genomförts som en strukturerad kvalitativ enkät- och intervjustudie. För att avgränsa studien, på grund av tidsbrist, har fokus lagts på ett urval av tjänstemän i de valda kommunerna som direkt berörs av handläggning av insatser till personer med funktionsnedsättning inom utbildning, omsorg, hjälp och stöd. Personer med ansvar för tillgänglighet och samiska handläggare i kommunerna har också inkluderats.

Eftersom urfolket samer är en liten grupp individer och denna studie också berör personer med funktionsnedsättning, vilket gör att studiegruppen blir ännu mindre, är det oerhört viktigt att vara försiktig vid presentation av resultat från det insamlade materialet. Resultaten i studien kommer därför inte att redovisas kommunvis eftersom risk för identifiering finns, särskilt i de små förvaltningskommunerna i inlandet. Därför redovisas resultatet efter de kommunala tjänstemännens uppdrag och för numrerade kommuner.

Urval

Kommuner som valts ut till studien utgörs av förvaltningskommuner för samiska språket. I nuläget finns det 19 kommuner som ingår i förvaltningsområdet för samiska, och alla inkluderades i studien, tabell 1.

Valet av tjänstemän baserades på områden, fokusområden, där beslut tas om särskilda insatser kopplade till personer med funktionsnedsättning och att medborgare och brukare tillhör den samiska befolkningen. De tjänstemän i kommunen som berördes var LSS-handläggare, samiska handläggare, handläggare för bostadsanpassning och för färdtjänst, ansvariga för hemsjukvård och hemtjänst, elevhälsoteam, rektorer och specialpedagoger inom skola, samt tillgänglighetssamordnare.

BILD: Vy västerut ifrån Tjårok i Arjeplog. Foto: Peter Lundkvist, Mostphotos.

Tabell 1. Samiska förvaltningskommuner i Sverige och folkmängd per län (SCB, 2017¹³, *SCB 2015¹⁴).

Kommun	Folkmängd			Invånare/km*	Län
	Kvinnor	Män	Totalt		
Kiruna	11 123	12 044	23 167	1,2	Norrbotten
Gällivare	8 694	9 262	17 956	1,2	
Jokkmokk	2 465	2 640	5 105	0,3	
Arvidsjaur	3 167	3 275	6 442	1,1	
Arjeplog	1 377	1 499	2 876	0,2	
Sorsele	1 176	1 359	2 535	0,3	Västerbotten
Storuman	2 898	3 001	5 899	0,8	
Malå	1 525	1 575	3 100	1,9	
Lycksele	6 066	6 121	12 187	2,2	
Vilhelmina	3 323	3 482	6 805	0,8	
Dorotea	1 294	1 425	2 719	1,0	
Umeå	61 317	61 575	122 892	52,1	
Strömsund	5 654	6 155	11 809	1,1	Jämtland/Härjedalen
Berg	3 393	3 688	7 081	1,2	
Krokom	7 173	7 670	14 843	2,4	
Åre	5 314	5 774	11 088	1,5	
Östersund	31 556	30 189	61 745	27,7	
Härjedalen	4 872	5 328	10 200	0,9	
Älvdalen	3 401	3 638	7 039	1,0	Dalarna

Genomförande

Inbjudan med information om studie, förfrågan om deltagande samt enkäter med frågor skickades ut till berörda tjänstemän via e-post, till de valda kommunernas offentliga e-postadresser. Detta för att e-postbrevet skulle diarieföras som en inkommen handling och för att kommunerna skulle fördela enkäterna till rätt person i organisationen. Efter ca 2–3 veckor kontaktades vederbörande tjänsteman via telefon för att få svar på enkätfrågorna och mer utförliga svar på frågorna. Telefonintervjuerna spelades in och anteckningar fördes under telefonsamtalet. Åtta handläggare valde att besvara frågorna i enkäten via e-post. På grund av tidsbrist genomfördes inga telefonintervjuer med de handläggare som skickade in skrivna svar på frågorna i enkäten.

¹³ Statistiska centralbyrån (SCB). 2017. Kvartal 4 2016

¹⁴ SCB. 2015. Statistikdatabas

Frågor angående antal personer med funktionsnedsättning totalt, och antal med samisk bakgrund, samt vilka insatser som genomförts för samer respektive till andra svenskar efterfrågades inom varje handläggningsområde, uppdelat på antal kvinnor, män och barn under 18 år.

Projektet har godkänts av regionala etikprövningsnämnden i Umeå med diarienummer (Dnr. 2016-320/31).

Definitioner

Med *funktionsnedsättning* avses i denna studie en begränsning av en persons fysiska eller psykiska förmåga att fungera som självständig individ och utföra önskade aktiviteter.¹⁵ Problemen kan vara medfödda, eller förvärvade, och vara resultat av sjukdom, olycksfall eller orsakas av funktionsstörningar som förknippas med hög ålder.

Det finns ingen enhetlig definition på *vem som har samisk bakgrund/är same*. Enligt Sametingslagen framgår att om man haft samiska som språk hemmet eller har föräldrar, mor- eller farföräldrar som haft samiska som språk i hemmet anges som same. Även den som anser sig vara same och har en förälder eller mor/farförälder eller har varit upptagen i röstlängden i Sametinget kan räknas som same.¹⁶

Samhällsinsatser är det som står angivet enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS). Där står att verksamheten ska främja jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhällslivet för de personer som omfattas. Målet skall vara att den enskilde får möjlighet att leva som andra¹⁷. I denna studie menas med "andra" de andra i den samiska befolkningen. Enligt socialtjänstlagen skall den främja jämlikhet i levnadsvillkor. Även här sätter vi det i perspektivet samisk kultur och samfundsliv¹⁸.

Med *utbildningsinsats* menar vi här utbildningar som anordnats av, eller sanktionerats och betalats, av arbetsgivaren (kommunen) och som sammantaget är minst en arbetsdag. Att man sett en film, varit på en föreläsning eller fått besök på en arbetsplatsträff eller motsvarande har vi inordnat under termen "fått information om". Med *språkkompetens* menar vi här att man behärskar någon av de samiska varieteterna.

---

¹⁵ Jörgen Malmquist, Funktionsnedsättning. Nationalencyklopedin <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/funktionsneds%C3%A4ttning> 2016-07-15

¹⁶ SFS 1992:1433 Sametingslag

¹⁷ SFS (1993:387) Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS)

¹⁸ SFS 2001:453 Socialtjänstlag (SoL)

Avgränsningar

Studien omfattar insatser i 19 kommuner i Sverige som ingår i det så kallade samiska förvaltningsområdet. Studien omfattar endast kommunala verksamhetsområden. Alla samiska förvaltningskommuner har inte tjänstemän för alla funktioner, vilket sannolikt beror på den mindre folkmängden. Det här gäller speciellt för de små kommunerna i inlandet, se tabell 1. Flera funktioner kan då ligga på samma tjänsteman eller att några kommuner samverkar omkring olika uppdrag. I större kommuner kan det, å andra sidan, finnas flera tjänstemän som har samma uppgift. Det är stor skillnad på befolkningsunderlaget i Umeå och Östersund jämfört med övriga kommuner. I vissa kommuner är befolkningen mindre än en tredjedel av befolkningen i Östersund, se tabell 1.

BILD: Mötesplats vid Gällivare station. Foto: Mostphotos.

Det är möjligt att något landsting har ansvar för hemsjukvård istället för att den bedrivs i kommunal regi. Det är också möjligt att kommunen överfört vissa frågor, exempelvis att bevilja färdtjänsttillstånd, till en annan organisation (gemensamma nämnder eller kommunalförbund) och att det därför finns ett samband mellan uteblivna svar och att man avhänt sig uppdraget. När det gäller "Tillgänglighetssamordnare" så fanns den funktionen endast i tre kommuner. En tillgänglighetssamordnare arbetar med att identifiera och undanröja hinder så att personer med funktionsnedsättning kan vara fullt delaktiga i samhällslivet. Vilka handläggare som i övrigt fanns i kommunerna har inte undersökts. Det är ingen tjänsteman som har svarat att man inte utför uppdraget som efterfrågades.

Resultat

Några handläggare har valt att inte besvara enkäten och delta i telefonintervjuer eftersom man ansåg att frågorna var kränkande och att man inte får föra register över etnicitet. Det var dock endast enstaka handläggare i tre kommuner som hade den uppfattningen. Övriga kommuner och handläggare har svarat på flera frågor och flera kommuner har varit positiva till att vi tagit upp dessa frågor och anser att det är viktigt att regeringen följer upp eventuella insatser för den här utsatta gruppen i samhället.

Det har totalt varit 19 kommuner och åtta fokusområden som undersökts vilket ger 152 möjliga respondenter, med reservation för vad som tidigare sagts under rubriken "Avgränsningar". Totalt antal respondenter i undersökningen var 69 och alla 19 förvaltningskommuner har besvarat minst ett fokusområde vardera. Det var två kommuner som besvarade två fokusområden, åtta kommuner som besvarade tre fokusområden, fyra kommuner som besvarade fyra och tre kommuner som besvarade fem fokusområden. Ingen kommun hade besvarat alla åtta fokusområden.

Det var stor spridning på svarsfrekvensen bland de olika fokusområdena, se tabell 2. Här räknas varje funktion i en kommun som en handläggare. Det var mellan 5 och 84 % av de tjänstemännen inom ett fokusområde som hade besvarat enkät och/eller deltagit i telefonintervjuer. Den högsta svarsfrekvensen var bland LSS-handläggare och tjänstemän för bostadsanpassning, se tabell 2.

Tabell 2. Svarsfrekvens och andel svar från deltagare via enkät- och telefonintervjuer med 19 kommuner som utgör förvaltningsområden för samiska i Sverige (*beräkningen är gjord på 19 kommuner).

Enkät till tjänstemän	Antal enkätsvar	%
Färdtjänst	2	10*
Bostadsanpassning	15	79
Tillgänglighetssamordnare	3	15*
Hemtjänst, biståndshandläggare	12	63
Hemsjukvårdshandläggare	1	5*
LSS-handläggare	16	84
Samisk handläggare	13	68
Skolledning	4	21

Förekomst av personer med funktionsnedsättning samt stödinsatser

Färdtjänsthandläggare

Fyra kommuner hade svarat på frågorna men endast två av nitton handläggare deltog i en telefonintervju när det gällde färdtjänst och ansvar för handläggning av ansökningar inom, och mellan, kommuner. De två kommuner som ej deltog i intervjuerna rapporterade att färdtjänstuppdraget var utlejt till externa aktörer såsom Länstrafiken och Regionala trafikmyndigheten (RTM). Ingen av de två svarande handläggarna hade tillgång till hur många människor med funktionsnedsättning som beviljats färdtjänst inom, respektive mellan kommuner, eller antal samer med funktionsnedsättning som beviljats färdtjänst. Handläggarna kunde inte svara på antal tillstånd med "viss tid-" eller "tillsvidare-" tillstånd. En av handläggarna svarade att man inte för något register över vem som är same och att man inte gjorde någon skillnad på om man var "norrman, rom eller något annat", "samer behandlas inte på något annat sätt än övrig befolkning". De två svarande kommunerna hade inte fått in några ansökningshandlingar på samiska.

Handläggare för bostadsanpassning

Totalt femton kommuner besvarade frågor om bostadsanpassning, en kommun angav specifikt:

"Vi arbetar och värnar om allas lika värdighet, därmed också ett likvärdigt bemötande."

Två handläggare uppgav exakt antal medborgare med funktionsnedsättning som hade fått bostadsanpassning i kommunen. Tre handläggare angav ett ungefärligt antal, se tabell 3. De tio övriga kommunerna kunde inte svara och några anledningar var att de inte tagit fram siffror, inte hade tillgång till "statistiken", ej hade ansökningarna digitaliserade eller att man inte visste antalet eftersom man inte för "sådana" register.

Se tabell på nästa sida.

Tabell 3. Antal samer och övriga medborgare (med funktionsnedsättning) och bostadsanpassning i respektive kommun.

	Antal medborgare med bostadsanpassning				Antal samer med bostadsanpassning		
	Kvinnor	Män	Barn <18 år <18 år	Totalt	Kvinnor	Män	Barn <18 år
Kommun 2	-	-	-	70	-	-	-
Kommun 3	-	-	-	ca 60	-	-	-
Kommun 4	-	-	-	ca 30	-	-	-
Kommun 9	-	-	-	ca 130	-	-	-
Kommun 19	-	-	-	510	-	-	-

Ingen handläggare i fjorton av de femton kommunerna angav hur många samer som fått bostadsanpassning. Flera handläggare förklarade att man inte för register på etnicitet, att man inte frågar om ursprung eller att det inte finns sådan statistik. Man gör bedömning utifrån bostadsanpassningslagen¹⁹ och man frågar inte om ursprung. En handläggare tyckte att undersökningen var "dum" och en annan handläggare angav att "alla behandlas lika". Två handläggare angav att det troligen fanns samer bland de som fått bostadsanpassning.

En kommun svarade att man genomfört bostadsanpassning till "folk som bott upp i fjället" men att man inte förde register och handläggaren visste egentligen inte om det var en samisk brukare. Handläggning av bostadsanpassning var utlagd på privat entreprenad i två kommuner.

På frågan om behoven av anpassning skiljer sig mellan samer med funktionsnedsättning och övriga kommunmedborgare med funktionsnedsättning svarade sju handläggare varav tre av dessa angav att de inte visste om behoven skiljde sig. En handläggare sa att man bryr sig inte om ursprung eller kön "är behoven styrkt med intyg" och "det faller inom bostadsanpassningslagen" så får man stöd. Två andra handläggare angav att man inte gör skillnad på människor och säger "att vi behandlar alla lika". En annan handläggare ställde en motfråga "Varför skulle det skilja sig?".

Fem kommuner svarade inte på om insatserna skiljer sig mellan samer och övriga medborgare med funktionsnedsättning varav två angav att de inte kände till det. En handläggare trodde inte att det var någon skillnad och de två övriga handläggarna uppgav att insatserna inte ska skilja sig "man får inte skilja på det".

¹⁹ SFS 1992:1574 Lag om bostadsanpassningsbidrag m. m.

Om det var svårare att tillmötesgå behovet av bostadsanpassning för samer med funktionsnedsättning, än för övrig befolkning med funktionsnedsättning, med tanke på t. ex. att vissa kan bo i väglöst land, var det fjorton handläggare som svarade. En handläggare rapporterade att man inte visste och fyra angav att det inte var svårare att tillmötesgå behovet. Fem handläggare hänvisade till att man följer lagen och att anpassningen följer behoven. Åtta handläggare upplyste om att man endast får bostadsanpassning där man är folkbokförd och där man har sin fasta bostad och inte i en "sommarbostad". Anpassningen ska också göras i bostäder som uppfyller en viss standard och norm. Finns inte den normen i en kåta eller i ett litet hus blir det "klurigt". Ingen av kommunerna hade fått in någon ansökan på samiska.

Tio av femton handläggare hade ytterligare saker man ville kommentera. Fyra av dessa uttryckte att det kan bli problem om man har olika bosättningar under sommar och vinter eftersom lagen säger att det endast är för den fasta bostaden som medborgaren kan beviljas anpassning för. Fem kommuner rapporterade att det är individens behov och funktionsnedsättning som styr, oavsett ursprung, etnicitet eller kön. Två kommuner poängterade att de behandlar alla lika. En handläggare berättade att informationen om bostadsanpassning kommer att översättas till sydsamiska. Ytterligare synpunkter anges som citat nedan:

"Oftast har du inte möjlighet att vara på fjället om du har en funktionsnedsättning. Har man handikapp så väljer man den bostad som ligger nära sjukvård och service."

"Finns inte viss folkgrupp utan en person som är i behov av en åtgärd. Vi har vår lag att följa och den följer vi. Ursäkta, det är väldigt korkade frågor."

"Förstår inte frågan riktigt, att man särskiljer samer från andra, man skall ju behandla alla lika. Försöker inte skilja på någon utan alla ska få samma behandling."

"Väckt en tanke! Bra att ni väcker tanken att man måste lära sig mer och vara vidsynt. Man tänker inte på vem som är same – här i inlandet är ju nästan alla det..."

"Det som kan hända är ju det vi var inne på att de kan ha ett vinter- och ett sommarboende och det kan vara lite gränsfall hur man kan hantera sådana frågor. Grundfunktionerna som står i byggnadsnormen måste ju finnas på bägge ställena. Men den dagen...det skulle vara roligt att få testa den biten."

Det var olika upplevelser från handläggare för bostadsanpassning. En del har uttryckligen sagt att det är viktigt och intressant medan andra nästan tagit illa

vid sig av frågorna. Man kan säga att frågorna berörde och att få tjänstemän som blivit kontaktade har varit likgiltiga.

Tillgänglighetssamordnare

Tillgänglighetssamordnare fanns endast i tre av 19 kommuner. Alla tre kommunerna besvarade någon fråga i enkäten om tillgänglighet, varav en samordnare angav att hen inte kunde svara, utan hade skickat frågan vidare i kommunen. Ytterligare information från den kommunen har inte erhållits.

Antalet personer med funktionsnedsättning rapporterades av en kommun, se tabell 4. Den andra samordnaren kände inte till antalet och hade skickat frågorna vidare till en "handikappsamordnare". Ingen av de svarande tillgänglighetssamordnarna kände till om det fanns samer med funktionsnedsättning i kommunen. En samordnare sa att man tog det för givet men man har inga data på det. Den andra svarade att man inte registrerade etnicitet på sina brukare.

Tabell 4. Antal samer och övriga medborgare med funktionsnedsättning i respektive kommun.

Kommun	Antal medborgare med funktionsnedsättning				Antal samer med funktionsnedsättning		
	Kvinnor	Män	Barn <18 år	Tot.	Kvinnor	Män	Barn <18 år
Kommun 1	12	7	2 (av 19 var barn)	19	-	-	-
Kommun 2	-	-	-	-	-	-	-

För att öka tillgängligheten för samer, och andra personer, med funktionsnedsättning rapporterade en handläggare att det fanns styrdokument från översiktsplanen och "nedåt" som regleras på olika nivåer i kommunen, så det fanns en strategi för att öka tillgängligheten i den kommunen.

En av de två samordnarna ansåg att det samiska perspektivet fanns med på dagordningen när man inom kommunen diskuterade tillgänglighetsanpassningar. Den andra samordnaren upplevde att man inte tog hänsyn till det samiska perspektivet när man diskuterade tillgänglighetsanpassningar.

Båda handläggarna svarade att det fanns tydlig skyltning på samiska i kommunens offentliga lokaler vid frågan om de kände till vilka tillgänglighetsanpassningar som gjorts i kommunen speciellt riktat mot samer. En av kommunerna hade också upprättat en handlingsplan i kommunens växel om någon privatperson kontaktar kommunen och behöver använda det samiska språket. Samma kommun angav också att de hade samisktalande personal inom sina verksamheter. Ytterligare tillägg från en tillgänglighetssamordnare från en kommun var:

“Det finns människor med funktionsnedsättning i olika grupper, när vi tänker funktionsanpassning så tänker vi hela befolkningen, gör ingen skillnad på samer eller nyanlända eller olika grupperingar. Vi försöker jobba med näringslivet och handel, föreningsliv och så där.”

Hemtjänst, biståndshandläggare

Totalt tolv kommuner besvarade enkäten om insatser inom hemtjänsten, men endast två biståndshandläggare besvarade frågan om man kände till antalet medborgare med funktionsnedsättning som man hade insatser för i sin kommun. Båda handläggarna svarade att man inte kände till antalet personer med funktionsnedsättning i kommunerna. En av dessa svarade att:

“Vi har jättemånga med insatser enligt SoL (socialtjänstlagen) och jättemånga med insatser enligt LSS. Barn har vi inga med SoL-insatser i vår verksamhet.”

Antal medborgare av samiskt ursprung angavs av fem biståndshandläggare, tabell 5. De övriga kommunerna kunde inte urskilja insatser speciellt för samer då man inte för register på vem som är same och två kommuner hade gjort en inventering men hade inga pågående insatser.

Tabell 5. Antal samer och övriga medborgare med funktionsnedsättning med insatser från hemtjänsten i respektive kommun.

Kommun	Antal medborgare med funktionsnedsättning			Antal samer med funktionsnedsättning			Tot.
	Kvinnor	Män	Barn <18 år	Kvinnor	Män	Barn <18 år	
Kommun 1	-	-	-	1	2	0	3
Kommun 4	-	-	-	0	0	0	0
Kommun 7	-	-	-	4	5	-	9
Kommun 10	-	-	-	0	0	0	0
Kommun 13	-	-	-	0	0	0	0

Sex kommuner besvarade frågan om insatser till samer skiljer sig ifrån insatser till övriga medborgare med funktionsnedsättning och fyra av dessa angav att det inte var någon skillnad. En kommun svarade att

“Vi har samma riktlinjer som gäller för alla. Grunden är att bemöta var och en där den befinner sig”.

Den sista kommunen svarade:

“Näe, det tror jag inte, vi utgår ifrån brukarens behov. Vård och omsorgsbehovet som styr. Många enhetschefer är väldigt duktiga på att använda minoritetspengar för att ordna samiska aktiviteter. Och det blir ju så att säga extra för samer och något som skiljer.”

En handläggare svarade:

“De som har matdistribution och angett att de är samer och önskar kan få samisk mat 1 gång/vecka på särskilda boenden. Men sen kan det vara skillnad på vad man ansöker om. Rent generellt kan det vara så man har inte samma krav på städning och sådana bitar.”

Det var nio av elva kommuner som svarade att man inte har fått in några ansökningar på samiska. De övriga två kommunerna visste inte. En handläggare upplyste om att man har ansökningsblanketter på sydsamiska.

Tolv handläggare hade svarat på frågan om kommunerna genomfört några utbildningar för personal inom hemsjukvård, och hemtjänst, när det gäller kunskap om samer, kulturellt och språkligt. Tre av dessa kommuner hade inte erbjudit någon utbildning, men en kommun hade en språkutbildning för länge sedan. Fyra kommuner hade haft kortare utbildningar i samiskt språk och kultur för hemtjänstpersonal. Tre kommuner hade gjort särskilda insatser på speciella boenden där det bor samer och där hade man satsat på utbildning för personalen. I en kommun fanns en särskild samisk arbetsgrupp inom hemtjänsten och på de särskilda boendena.

Fem av elva kommuner angav att det fanns 1–2 personer inom hemtjänsten som kunde samiska. Tre kommuner rapporterade att samisk språkkompetens inte fanns bland personal som arbetar inom hemtjänsten, men man löser det vid behov.

En kommun angav att man kunde erbjuda samiska på vissa enheter men behovet hade inte “dykt upp”. Man försöker lösa det om behov uppstår. I en kommun fanns samisk språkkompetens på alla enheter och man hade gjort en inventering och det fanns både nord- och sydsamisk kompetens. I en av dessa kommuner fanns också parlörer och man ska börja använda “Palpen”. Några kommentarer som biståndshandläggare ytterligare ville lägga till om samer med funktionsnedsättning var:

“Näe, vi försöker utifrån det kulturella som finns, vi tänker på vissa händelser över året. Matkulturen, de har från köket viss mat vissa dagar, typ på hösten det kan vara blodpalt t.ex. olika

samiska aktiviteter som vi erbjudit de äldre som vi har kännedom om, har vi erbjudit.”

”Inom ramen för ”Kultur i vården” finns en personal som ger möjlighet för personer med samiska som förstaspråk att få aktivering på samiska. Ingen efterfrågan på språk men aktiviteter med anknytning till samisk kultur, mat m.m. är mycket uppskattat.”

”Nej, vi försöker bemöta dem enligt likställighetsprincipen. Bemöta dem där de är. Vi är medvetna om att vi är en förvaltningskommun. Ett av boendena i kommunen har lite mer samisk inriktning. Någon som önskar bo där blir specifikt beviljade det. Det finns lite mer samisk inredning med samisk anknytning.”

”Det jag vet att vi har gjort, vi har haft en enkät till boende på våra boenden som talar samiska. Vi har haft enkäten för att ta reda på hur vi ska kunna erbjuda att man ska kunna få tala sitt eget språk. Den frågan finns på bordet hela tiden.”

”Det kan var ”skämmigt” att vara same, åtminstone förr.”

”Nej, det är ju ingen skillnad om man är same, svensk eller finsk. Vi har ju samma rättigheter allihop. Viktigt att man inte gör skillnad.”

Hemsjukvårdshandläggare

Det var endast en handläggare för hemsjukvård i de samiska förvaltningskommunerna som svarat. Kommunen svarade att det inte fanns någon person med funktionsnedsättning i kommunen med insatser från hemsjukvården. Likaså hade kommunen inte fått in någon ansökan på samiska och det genomfördes ingen utbildning i samisk kultur eller språk för personal inom hemsjukvården. En handläggare uttryckte:

”Om vi får någon som bara vill/kan prata samiska finns möjlighet till tolk.”

LSS-handläggare

Totalt deltog LSS-handläggare från 16 kommuner och av dessa var det nio som hade kännedom om totala antalet medborgare med funktionsnedsättning som omfattades av LSS, se tabell 6. Fyra av dessa kommuner kunde också besvara hur många män, kvinnor och barn som omfattades av LSS-insatser. Fyra kommuner visste på ett ungefär hur många medborgare totalt som hade LSS-insatser.

Tabell 6. Antal samer och övriga medborgare med funktionsnedsättning i kommunerna som omfattas av LSS.

Kommun	Antal medborgare som omfattas av LSS				Antal samer som omfattas av LSS			
	Kvinnor	Män	Barn <18 år	Totalt	Kvinnor	Män	Barn <18 år	Tot.
Kommun 1	7	13	3 (av 20)	20	-	-	-	-
Kommun 2	-	-	-	79	1	1	1	3
Kommun 3	-	-	ca 25	ca 50	0	0	0	0
Kommun 7	10	16	1 (av 26)	26	2	2	0	4
Kommun 10	80	118	36 (<21 år)	234	-	-	-	-
Kommun 11	11	11	7	29	0	1	1	2
Kommun 14	-	-	-	55-60	0	0	0	0
Kommun 15	-	-	64 (av 1170)	1 170	-	-	-	-
Kommun 18	-	-	-	35-40	0	0	0	0

Det var sex handläggare som kände till om det fanns samer med funktionsnedsättning som omfattades av LSS och fördelningen i antal kvinnor, män och barn, se tabell 6. Sex handläggare svarade att man inte visste antalet då man inte förde register och två kommuner angav att det inte fanns samer med funktionsnedsättning med stöd från LSS i deras kommuner. En handläggare hade kännedom på grund av personliga kontakter och inte genom sin yrkesroll. En annan handläggare sa uttryckligen att man inte ställer frågan om man är same eller ej till brukaren.

Det var fem handläggare som uttryckte att insatser till samer inte skiljer sig i jämförelse med insatser till övriga medborgare med funktionsnedsättning. Fyra handläggare svarar att de inte visste om det var skillnader i insatser, en angav att man inte registrerar etnicitet.

Det fanns endast ett exempel på att insatser till samer som skilde sig ifrån insatser till övrig befolkning där en brukare hade personlig assistans som följde med i renskötseln.

Inga ansökningar hade kommit in på samiska till fjorton av femton kommuner som besvarade frågan. En handläggare kände inte till om det inkommit någon ansökan på samiska.

Åtta kommuner hade inte erbjudit någon speciell utbildning till sin personal inom LSS-verksamheterna och en av dessa angav att man inte haft någon samisk brukare. De övriga åtta kommunerna hade arrangerat olika utbildningar, föreläsningar, studiecirkel och seminarier i samiska språk och samisk kultur.

Utbildningar till personal, främst i språk, men även om samisk kultur hade erbjudits av fyra kommuner. Ett antal kommuner hade haft information till såväl förtroendevalda som till anställda om samisk kultur och språk, bland annat för att förstå enklare uttryck. En kommun uppgav att de hade ett samiskt råd.

Sju handläggare angav att man inte kände till hur den samiska språkkompetensen såg ut hos personal som arbetar inom LSS. En av dessa handläggare sa att kommunen ska påbörja en kartläggning. I två andra kommuner rapporterade man att det inte varit aktuellt och att behovet inte funnits utan att alla varit svensktalande och att man löser det vid behov. I övriga fem kommuner kände man till hur språkkompetensen såg ut. I en kommun fanns ingen språkkompetens vad gäller samiska och i en annan kommun visste man att det fanns, men inte i vilken utsträckning. Två kommuner hade några få, 1–2 personer, som kunde språket. Man angav att personer kan få förtur om man kan tala samiska.

Ytterligare tillägg från LSS-handläggare rapporterades från sju handläggare om projektet, varav några exempel nedan:

”Det med etnicitet har ingen betydelse. När det gäller språkstöd m.m. så är det en del av utredningen och det spelar ingen roll om det är samer eller nysvenskar.”

”När jag frågar om samiska kvinnan på särskilda boendet talar samiska får jag svaret: Hon har svårt att tala överhuvudtaget, men jag talar själv samiska och brukar tala samiska när jag kommer dit och då ser jag hur hon lyser upp och känner igen orden. Men jag skulle inte tro att personalen på boendet talar samiska med henne ”

”Hur gör dom – den här befolkningen? Vet man inte av sina rättigheter eller är det en annan kultur så att man tar hand om varandra istället?”

Samiska handläggare

Samiska handläggare i 13 kommuner svarade på minst en fråga och deltog i intervjuer. Två av dessa kommuner hade bestämt sig för att inte svara på frågorna då de upplevde att dessa var diskriminerande och som en registrering av samer. Ytterligare en handläggare svarade att de inte hade någon speciell samisk handläggare, utan en handläggare för alla minoritetsspråk. Ingen av de svarade handläggarna kände till hur många samer med funktionsnedsättning det fanns i kommunen. Två handläggare rapporterade att det fanns samiska personer som av ålderdom hade funktionsnedsättning, som t.ex. satt i rullstol eller hade hörapparat, men man visste inte hur många.

Under de två senaste åren hade fyra kommuner genomfört utbildning om samisk kultur till politiker och anställda samt till allmänheten i fem kommuner. Enstaka kommuner hade genomfört enstaka insatser såsom

- en samiska vecka varje sommar som var öppen för alla
- en minoritetsvecka där alla minoriteter uppmärksammades avseende kultur, mat etc.
- teater
- fördjupning i skolorna vid den samiska nationaldagen
- anordnat föreläsningar i samisk kultur
- information på kommuns hemsidan och gratisblad om vad samisk förvaltningskommun är
- en rullande utbildningsplan för förvaltningarna
- inbjudan till alla anställda om information om samisk kultur och språk, där en av 300 deltog
- flaggar på samernas nationaldag

Två kommuner genomförde inga speciella utbildnings- eller informationsinsatser.

Sju av nio kommuner hade vidtagit åtgärder för att samer med funktionsnedsättning skulle kunna delta i riktade aktiviteter för samisk befolkning. Man valde lokaler med god tillgänglighet och tre av dessa handläggare angav att man hämtade och skjutsade till olika samiska aktiviteter. En kommun hade anlitat en speciell handikappanpassad buss för en kulturresa och en kommun håller på med en verksamhetsplan för att ordna så att personal kan följa boende på samiska aktiviteter.

Nio samiska handläggare rapporterade att de inte kommit i kontakt med samer med funktionsnedsättning som inte har fått det stöd och den hjälp som de har rätt till utifrån att de är samer. Två av dessa handläggare framhöll att man kanske inte heller kräver något när det gäller en själv. En handläggare rapporterade att de tänker på de äldre och att man i den kommunen hade anställt en språkresurs, på timmar, men att resursen tyvärr inte räckte till för alla. Inom äldreomsorgen har det varit svårt att få det stöd som behövs.

Ytterligare några tillägg som de samiska handläggarna uttryckte:

”Det är samisktalande personal med samisk kulturförståelse som behövs. Sen får samerna på boendena samisk mat en gång per vecka, det lagas här i skolkök, tillagningskök av en anställd som är same. Kartläggning bland äldre samer visade önskan om samisktalande personal, samisk mat och att träffas.”

”Sociala verksamheten inom varje kommun, att de har någon sorts mall med frågor t.ex. när de kommer i kontakt även hos landstinget. Med baskunskap utifrån samisk kulturförståelse, t.ex. familjehem, samiska barn som kommer i familjehem. Vi har ett barn som tappade sin samiska identitet då det kom till ett ”svenskt” hem. Och den svenska familjen har inte haft förståelse.”

”Det finns en rädsla för att bli kartlagd. De kanske blir ännu mer, ja vad skall jag säga, många äldre samer kräver ingen äldreomsorg, de ska ju bo kvar hemma. Har du en funktionsnedsättning även om du är yngre, tror inte att du kräver, utan så långt som möjligt försöker man klara sig själv. Har inget belägg för det utan det är mer en känsla jag har.”

”Det är bra att det kommer upp för vi har börjat att diskutera det här i kommunen. Vi måste ha någon plan helt enkelt, så vi är förberedda kring frågor om samer och funktionsnedsättning.”

BILD: Skolelev som gör matteläxa. Foto: Michael Erhardsson, Mostphotos.

Skolledning

Fyra kommuner hade svarat på frågor som skolledningen såsom rektorer, specialpedagoger och elevhälsoteam har ansvar för. En av de svarande kommunerna visste exakt hur många elever med funktionsnedsättning som var inskrivna i grund- och gymnasieskola fördelat på kön. Däremot hade kommunen inte någon särskola. Kommunen hade 38 pojkar och 13 flickor med särskilda behov i grundskolan och 20 pojkar och fyra flickor i gymnasieskolan. De tre

övriga kommunerna kände inte till, eller hade inte tagit reda på antalet. En annan kommun angav att man inte hade samlat in statistik om detta i kommunen. Ingen av dessa kommuner kände till om personer med funktionsnedsättning fanns i den ovan nämnda gruppen och tillhörde den samiska befolkningen. En annan kommun uppgav att det inte kändes bra att säga hur många som är samer, "Vi är mer eller mindre samer allihopa här".

Två kommuner kände delvis till hur många elever som hade rätt till modersmålsundervisning i samiska. En av dessa kommuner hade två grupper med elever, en på låg- och en på högstadiet. På högstadiet var det 1–2 elever och i den andra kommunen var det sex pojkar och elva flickor i grundskolan och ingen i gymnasiet. I den kommunen var det fyra elever som hade åtgärdsprogram och som läste samiska, där en av dessa behövde särskilda åtgärder i samband med undervisning i samiska.

Det var en kommun som angivit att 23 elever anmält intresse för att läsa samiska men tjänstemannen visste inte om dessa elever hade någon funktionsnedsättning.

På frågan om det fanns svårigheter med att tillgodose både behoven av anpassning relaterat till funktionsnedsättningen och rätten till samisk språkundervisning svarade två kommuner. Den ena kommunen upplevde inte att det var svårt när det gällde samiska men däremot meänkieli, där man sagt nej då eleven hade svårt att nå målen i övriga ämnen. Tjänstemannen angav att det kan finnas samiska barn med funktionsnedsättning som inte läser sitt modersmål på grund av sin funktionsnedsättning och man angav att det är föräldrarnas ansvar att välja och besluta om det. Den andra kommunen svarade att man inte stött på något barn med funktionsnedsättning som läser samiska. Sedan kan det vara svårt att tillgodose modersmål när det inte finns utbildade lärare.

De som svarade, rapporterade brist på utbildade språklärare i samiska generellt och i de efterfrågade samiska varieteterna, som ett större hinder än att tillgodose behoven av anpassning för funktionsnedsättning. Man hade inte kännedom om det fanns personer med funktionsnedsättning som läste samiska och angav att man inte registrerar etnicitet och får inte ange antal.

Endast en kommun svarade på frågan om det fanns några samiska elever med funktionsnedsättning som läste samiska och där var svaret nej.

Ytterligare tillägg från skolledning i en av de svarande kommunerna:

"Vi särskiljer ju inte just samer med funktionsnedsättning. Ser ju alla lika. Det är alltid svårt att jobba med anpassningar."

“Har man en funktionsnedsättning spelar det ingen roll om man är rom, same eller har bott i X kommun hela sitt liv, om man är asylsökande eller inflyttad. Lite konstiga frågor, vi blir kontrollerade hela tiden och skolinspektionen håller koll på oss. Vi har större utmaningar än det samiska. Majoriteten i vår kommun har bara grundskole- eller gymnasieexamen. Många har socioekonomiska problem, så utmaningen är att alla ska överhuvudtaget gå igenom grundskola och gymnasium med godkända betyg.”

Diskussion

Det övergripande syftet med studien var att undersöka om samer med funktionsnedsättning får den hjälp och det stöd de har rätt till samt att studera förekomst och typ av insatser, jämfört med förekomst och insatser bland övriga kommunmedborgare med funktionsnedsättning, i de samiska förvaltningskommunerna i Sverige.

Antal medborgare och samer med funktionsnedsättning har varit svårt att få svar på från kommunernas tjänstemän. En del upplevde frågorna kränkande medan andra har uttryckt sig positivt till undersökningen och tyckte att det var bra att dessa frågor lyftes.

I Sverige bor ca 20 000 samer. Om man utgår ifrån förekomst av funktionsnedsättning i majoritetsbefolkningen (15 %) så finns uppskattningsvis minst 3 000 samer med funktionsnedsättning i Sverige. Majoriteten av dessa bor sannolikt i de samiska förvaltningsområdena. Trots detta återfinns bland svaren från tjänstemännen i kommunerna endast enstaka fall av samer med funktionsnedsättning.

Utbildning om samisk kultur och språk saknas generellt bland personalen i kommunerna. Den kulturella förståelsen är bristfällig bland en stor del av tjänstemännen. Många anger att det inte är någon kulturell skillnad och har då inget begrepp om den samiska kulturen och att den skiljer sig på flera områden ifrån den svenska.

Ingen av de tillfrågade handläggarna kände till att någon ansökan inkommit på samiska. Att ha information och kunskap om att det samiska språket är viktigt och bör betraktas mer som en bekräftelse på att det finns en erkänd minoritet än på minoritetens behov av att ansöka om stöd och service på sitt modersmål. Språket kan ha ett särskilt stort värde för den äldre generationen och för personer med demenssjukdom då ursprungsspråket är det man bäst minns²⁰. Ett exempel på detta är en äldre kvinna som sken upp när hon hörde samiska språket talas trots att antagandet bland personalen var att hon varken talade eller förstod när man pratade svenska med henne. Det är givetvis oklart hur representativt detta exempel är.

Det finns en utpräglad rädsla för att "mäta" eller bli "mätt" eller registrerad på grund av sin etnicitet som överrider frågan om anpassat stöd för samer med funktionsnedsättning. Här finns uppenbarligen ett problem då registrering av

---

²⁰ SOU 2006:19 Att återta mitt språk

etnicitet är olagligt och trots detta bör tjänstemännen veta vem som har fått stöd och vilka insatser som har beviljats. I resultaten framkommer tydligt frågan om behovet av kommunöverskridande insatser för de samer som lever i renskötelsen, och som nomadiserar, vilket också är viktigt att känna till. Nationalstaten har dessutom ett tydligt uppdrag att följa upp att dessa medborgare får sina rättigheter tillgodosedda.

Ett flertal tjänstemän har också antytt att en del samer kanske inte söker hjälp även om man har rätt till det, utan att det finns ett kulturellt betingat beteende som gör att man undviker att söka hjälp. Sannolikt handlar det snarare om att det finns ett bristande förtroende för personal inom kommunernas verksamhetsområden, som till exempel personal inom socialtjänsten, vilket visats i tidigare studie²¹. Det finns också en tydlig diskrepans mellan vad den samiska handläggaren upplever att man gör och vad ansvariga handläggare upplever att man får göra.

Utifrån uppskattning av antal individer med funktionsnedsättning med samisk bakgrund och de svar vi fått, tyder detta både på bristande kunskap i kommunerna om den samiska kulturen och om hur man ska hantera denna typ av frågor.

Det fanns en kommun som stack ut positivt beträffande insatser. Svaren från de olika tjänstemännen i den kommunen kan tolkas som att det fanns en tydlig övergripande strategi för hur man arbetade med dessa frågor inom flera ansvarsområden. Övriga deltagande kommuner genomförde mer eller mindre punktinsatser för att försöka tillgodose de krav som finns enligt lagstiftningen inom de olika ansvarsområdena.

Metoddiskussion

Det har varit betydande svårigheter att komma fram till ansvariga tjänstemän i det samiska förvaltningsområdets 19 kommuner. En tjänsteman i den kommunala sektorn kan få hundratals mail per vecka, och det finns en stor risk att det som inte är ett "ärende" utan något som kan uppfattas som en frivillig undersökning raderas. Resultatet av detta blev att tjänstemannen man blev kopplad till via växeln, inte sett den utskickade enkäten, vilket gjorde att

---

²¹ Daerga L et al. 2012. The confidence in health care and social services in northern Sweden – a comparison between reindeer-herding Sami and the non-Sami majority population. *Scandinavian Journal of Public Health*; 40: 516–522.

tjänstemannen inte kunnat förbereda sig och ta fram siffror på antal personer med funktionsnedsättning som efterfrågades vid telefonintervjun. Om det berodde på att enkäten raderats eller om den som sitter i växeln och den som fördelar inkommande mejl, har olika uppfattningar om vem som är ansvarig för området låter vi vara osagt, men sannolikt finns båda varianterna. En tredje orsak vi stött på i projektet är att allt som har "same" i rubriken skickas till den samiska handläggaren i kommunen, och inte till den som har områdesansvaret. I vissa fall lovade tjänstemannen att återkomma med svar på frågorna, men har inte gjort det.

Man kan säga att frågorna har berört och få av de som svarat har varit likgiltiga. Några handläggare har uttryckligen sagt att det är viktigt och intressant medan andra nästan tagit illa vid sig av frågorna. Det finns en utpräglad rädsla och okunskap om hur man ska hantera etnicitet som överrider frågan om anpassat stöd till samer med funktionsnedsättning.

Slutsats

Kunskap om hur förekomst av personer med funktionsnedsättning i den samiska befolkningen ser ut i de kommuner som ingår i det samiska förvaltningsområdet beror mer på enskilda handläggares intresse och insatser än att det finns en organisatorisk kunskap. Ingen kommun har angett att de fått in någon ansökan på samiska. Slutsatsen är att den absoluta majoriteten av de samer som sökt hjälp och stöd kan, med eller utan hjälp, formulera ansökan på svenska.

Det framgår inte av svaren om insatsen med personlig assistans i renskötseln är en specifik insats kopplat till ett kommunalt beslut eller om det är staten/Försäkringskassans beslut om beviljad assistanstid och att det där finns en koppling till renskötselns speciella förutsättningar.

Det finns däremot exempel på det omvända som tydligt markerar att det inte skall göras specifika insatser kopplat till den samiska kulturen. Tydligast är kanske handläggare för bostadsanpassning som poängterar att lagen fastslår att det är endast på folkbokföringsadressen som bostadsanpassning är möjlig. En negativ attityd återfanns bland handläggare inom alla studerade områden.

Begreppet likhet inför lagen förstås ofta av handläggande tjänstemän, även inom det samiska förvaltningsområdet, kanske undermedvetet, att levnadsvorna ser likadana ut för den samiska befolkningen som för den svenska. Det är genom många av svaren och reaktionerna tydligt att det är utifrån den svenska normen likvärdigheten och likabehandlingen skall ske.

Förslag på fortsatt arbete

Denna studie kan mer betraktas som en pilotstudie, då vi inledningsvis miss-tänkte att det skulle bli svårt att få svar på dessa frågor. Dock ger kommenta- rerna på frågorna i enkäten och i intervjuerna en indikation på vilken kunskap som finns om dessa frågor i kommunerna och vilka attityder som råder bland handläggare. För att få djupare kunskap om hur förutsättningarna ser ut för samer med funktionsnedsättning behöver man gå till brukarna själva. Inom ramen för det nordiska projektet, som denna studie är en del av, finns en svensk studie där intervjuer har genomförts av sju samiska personer med funktionsnedsättning, om deras levnadsförhållanden. Resultaten visar att man har en stark drivkraft att bevara det samiska i vardagen, men man har också ett motstånd till att söka hjälp på grund av att man erfarit brister i samhället som lett till missförstånd, utebliven eller inadekvat behandling²².

Därför behöver ytterligare studier genomföras för att ta reda på hur samer med funktionsnedsättning och deras anhöriga upplever bemötandet från kommunerna och fokusera på behovet av stödinsatser för att kunna leva ett värdigt liv. Kvalitativa intervjustudier skulle ge mer information om hur den här gruppen individer och dess anhöriga upplever sin vardag och vilken hjälp och stöd man behöver jämfört med vad personerna har fått från kommunerna.

En plan, riktlinjer eller strategier för hur kommunerna kan arbeta med dessa frågor bör tas fram för att säkerställa att den här gruppen av individer kan leva ett liv med god livskvalitet. Likaså att ge utbildning och kunskap till tjänste- männen i de samiska förvaltningskommunerna, om den samiska kulturen och hur man kan hantera frågor gällande etnicitet, funktionsnedsättning och sekretess.

---

²² Uttjek Margaretha. 2016. Levnadsförhållanden bland samer med funktionsnedsättning i Sverige. Projekt- rapport. Nordens välfärdscenter, november 2016.

Nordens välfärdscenter
Box 1073, SE-101 39 Stockholm
Besöksadress: Drottninggatan 30
Tel: +46 8 545 536 00
info@nordicwelfare.org

Nordens välfärdscenter
c/o Institutet för hälsa och välfärd
PB 30, FI-00271 Helsingfors
Besöksadress: Mannerheimvägen 168 B
Tel: +358 20 741 08 80
helsingfors@nordicwelfare.org